

SKRIFTEN ER VERDENS BEVÆGELSE

Samtale mellem Alexander Carnera (AC)
og Andreas Vermehren Holm (AVH) fra Forlaget Virkelig.

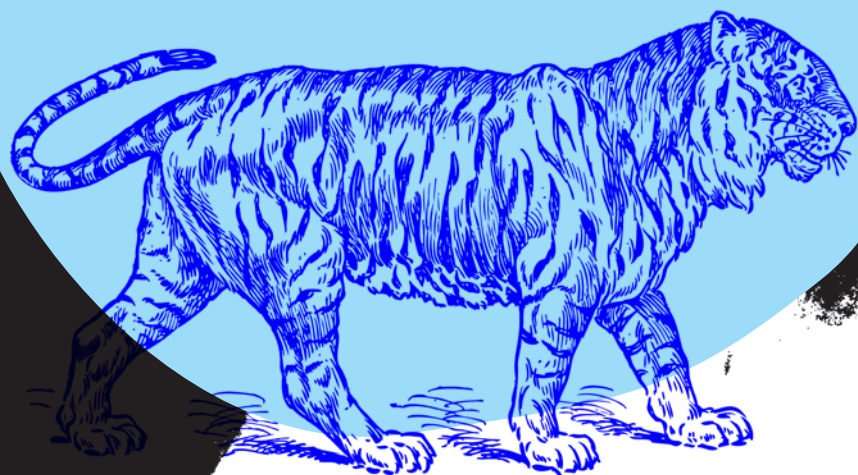

*Billeder der vokser inden i os, det er den sidste mulighed
for lykkesom vi (moderne mennesker) har bevaret.*

Gottfried Benn, *Tre gamle mænd* (1949)

For et par år siden stødte jeg på et nyt dansk forlag med det sigende navn *Forlaget Virkelig*, der med både enkle og stærke midler forsøger at bruge litteraturen til at stå i forbindelse til en levende historie, til den del af os selv, vi ikke kender. De første bøger jeg fik øje på var alle hvide med tegnede billeder af fisk der svømmede i stimer foldet ind over hinanden. Omslagets kraftige karton gjorde næsten den hvide farve endnu mere hvid. Også siderne i bogen havde en særlig kvalitet. Jeg havde en følelse af at holde noget i hånden. I løbet af de sidste par år har jeg læst mig igennem de fleste af forlagets udgivelser og har sideløbende

indledt en samtale med forlæggeren Andreas Vermehren Holm. I mit møde med forlægger Andreas mærker jeg en generøs undren og nysgerrighed der ønsker at gøre brug af litteraturen til at gøre sig modtagelig for dens mange forskellige kvaliteter. Ikke kun insistere på dens betydning for dig og mit liv, men bruge den til at tænke med på en måde der betragter skrivekunst som et livssyn. En måde at drage omsorg for en særlig måde at være i verden på, der peger på et mellemværende, der fremfor at skrive sig ind i modernistisk eller realistisk tradition, først og fremmest sigter mod en undersøgende åbenhed der gennem skrift og

liv baner vejen for ny erfaring. Hvor evnen til modtagelighed bliver afgørende for opmærksomhedsevnen og for det liv der betyder. Bane vejen for ukendte forbindelser mellem figurer i det moderne og det før-moderne, mellem den vestlige kulturkreds og noget udenfor, billeder for tænkningen der bringer os på højde med bevidsthedsdannelsen, til hvad det vil sige at være menneske, til det som gør at vi tænker og ser som vi gør.

Skovrig tænkning

I den amerikanske forfatterinde Ursula K. Le Guins tekst *Akaciefroenes forfatter* tumler en videnskabsmand med spørgsmålet om der findes en planternes vegetative kunst, der ikke kommunikerer noget til menneskene, men som benytter sig af evighedens målestok. Og i bekendtgørelsen over en pingvinsk ekspedition forlyder det at der formentlig findes en særlig kinetisk litteratur hos pingvinen. Blandt de kloge foregår dette ikke uden skepsis: «Hva-behar! ... Skulle vi pakke vores grej og drage til Kap Crozier, i mørket, i snestormene, de 20 frost (sæt nulgradstegn, på den evige is, med et æg på fødderne? ... Og mit svar er: Ja. For, ligesom professor Duby, siger mit instinkt mig, at skønheden i den poesi er så overjordisk som noget, vi vil finde på jorden. ... Forestil jer det: isen, den skurende sne, mørket, vindens endeløse hvinen og skrigen. I dette sorte øde sidder en lille flok sammenkrøbne digtere. De sulter, de får ikke noget at spise i ugevis. På fødderne af hver enkelt, under de varme bugfjer, hviler ét stort æg, som således beskyttes mod isens dødelige berøring. Digterne kan ikke høre hinanden, de kan ikke se hinanden. De kan kun føle den andens varme. Det er deres poesi, det er deres kunst.»¹

I antropologen Eduardo Kohns *Sjæleblindhed* handler menneskelivet dels om at kunne se udover sig selv og dels om at vi for at være virkelige må fordele vores individualitet med andre sjæle herunder dyr og skove. «Under visse omstændigheder er vi alle tvunget til at anerkende andre former for sind, personer

eller individer, der bebos kosmos. ... Jeg har valgt begrebet sjæleblindhed til at beskrive de forskellige former for sjæletab, der svækker individet og resulterer i en manglende evne til at opfatte og forholde sig til andre sjælfulde individer i denne økologi. ... Fordi alle individer har sjæle i denne økologi, er sjæleblindhed ikke kun et menneskeligt problem; den er et kosmisk problem.»² Den sjæleblindhed der opstår når man går på jagt og skal nedlægge et dyr; eller den blindhed der opstår når man ikke kan se ud over sig selv når man for eksempel ikke forstår betydningen af at spise andre dyr. Med afsæt i antropologiske studier i byen Avila med tilhørende overvejelser om livets tegn (biosemiotik) og shamanisme skriver Kohn sig frem til det han kalder en «skovrig tænkning». Hans studier hos runafolket fører ham nærmere en forståelse af hvad og hvordan skoven tænker. Men at skoven tænker handler ikke om at finde frem til en iboende sjæl, men er ligeså meget et spørgsmål om at lære hvad det vil sige at være menneske. Med Kohns ord: «Mit argument er, at for at forstå hvad det vil sige at være menneske, er det afgørende at forstå forholdet mellem det, der er særligt ved mennesker og det felt, som ikke er menneskeligt, men som ikke desto mindre er fuldt ud levende og tegngivende. ... det særlige ved mennesker specifikt har at gøre med sproget, og selvom sproget kan skabe en form for adskillelse fra verden, så er det fortsat åbent over for det, der ikke er menneskeligt.»³ Pointen er at denne forbindelse netop kræver afstand. «Sproget vender sig ... mod dig selv, før du kan komme til selve tingen. Og det er netop dette forhold, der tillader os at gøre så mange ting med vores måde at bruge sproget på. Sprogbrugen muliggør det vi gør lige nu, du og jeg: Vi fører denne samtale, vi er ikke i skoven sammen, vi er end ikke på samme kontinent, og alligevel skaber vi den her ting sammen.»⁴ Skovrig tænkning er opdagelsen af et sprog der deler nye billeder af skoven og verden der rækker ind i en uendelig fortid og uendelig fremtid. «At tage en skovrig tænkning

tilbage er også en del af kampen imod den afkoblingsproces, som på mange måder er årsag til den type klimaproblemer, vi står over for i dag. Der er en form for resonans, der går tabt, når man kun fokuserer på det, der er specifikt menneskeligt. Denne anden form for væren, som vi har så hårdt brug for i dag, kan gå tabt. ... For at du og jeg kan dele noget, må vi dele et billede i tænkningen.»⁵

Et billede af tænkningen handler om at skabe plads til de øjeblikke, hvor ting går i forbindelse med hinanden, hvor noget nyt overhovedet kan opstå. Billederne er redskaber til at tænke med, stier at bevæge sig på, måder at få øje på andre skabende forbindelser. For Kohn er der ikke noget sådant som en død fortid. Om det er shamanistiske masker, ikoner af jomfruen, dyreblod, gamle myter og fortællinger, så er de ikke til som passive billeder. Billedet bliver et spørgsmål om opmærksomhed, om at kunne se udover sig selv, overgive sig til det andet, til en anden eksistens. Billedet af tænkningen er for Kohn et alternativ til en fantasi der spærrer os inde i vores eget blik. At bruge billedet til at flytte fantasier om mig selv, til en anden der står udenfor mig. Kohn skildrer hverdagssituationer såsom jagt, søskendekærlighed, fællesspising og leg, men med særlig blik for den verden, der findes udenfor dem, de dyr, mennesker og planter der befolker den. En på én gang foruro-ligende, sær og upersonlig kærlighed til verden.

Samtale

AC: Jeg oplever Forlaget Virkelig som et stille opråb til en tid hvor vi med fornuft og viden-skab har skabt en affortryllet og alt for begræb-elig verden som vi mestrer, men som vi alligevel forstår stadig mindre af? Kan man tale om en åndelig krise og hvordan opfatter du denne?

AVH: Jeg mener godt, at man kan tale om en åndelig krise, men jeg tror, at denne krise er ligeså gammel som mennesket selv. Men enhver krise er en anledning til at værne om utilstrækkelig-hed, lære at bede om hjælp. Mennesker bliver

såret, og deres sår, mærkerne, forbinder dem til alt, hvad der er såret i denne verden. Jeg tænker frem for alt på Forlaget Virkelig som en måde at deltage på. Andre har arbejdet, og vi er trådt ind i deres arbejde. Vi lærer at se. Og så lærer vi det igen. Og så lærer vi det igen.

AC: I din præsentation af bogserien kaldet «Bestiarium» skriver du: «Bestiarium er en bogserie med kærlighed til litterære kort-former, dagbøger, poetikker og laboratorier af enhver art. Tekster, hvor den største forestil-lingskraft og tænkning rummes på få sider.» Egentlig burde det jo ikke være nødvendigt at fremhæve en forbindelse mellem litteratur og tænkning. Og alligevel virker det oplagt at sætte forestillingskraften og tænkningen på dagsordenen. En oplevelse af at vi med kommunikationssamfundets altdominerende form har mistet selve tænkningen. Mistet en *erfaring* med det at tænke, det, som netop litteraturen kan tilbyde. Information og data erstatter i dag erfaringen. De begivenheder der når frem til os, kommer ikke fortællingen til gode; næsten alt kommer informationen til gode. Et lyttende fællesskab er et sted hvor man væver og spinder når man lytter til det som bliver sagt. Ser du litteraturens opgave som den at bane vejen for nye fællesskaber båret af en erfaring med det at tænke?

AVH: Fællesskab er et vilkår. Man kan ikke komme uden om fællesskab, ikke på nogen måde, hverken socialt eller biologisk. Agnes Martin skriver i *Det uforstyrrede sind* (Besti-arium 2016), at når først ét menneske har gjort noget, kan alle gøre det. Der ligger her et billede af det kollektive i mennesket, bevidst og ubevidst, som kroppene hver især har adgang til, en ufattelig rigdom af kultur, viden og opmærksomhed, følelser, stemninger og ople-velser, der er overleveret til os gennem tusind-vis af år. Hver enkelt må skabe sin egen helhed, sit eget liv, lære at stole på sine egne erfaringer milevidt fra fællesskabet. Litteraturen er en

måde at skabe erfaringsbilleder på – bogen som medie er ikke hævet over andre medier, slet ikke, men den *kan* virkelig noget. Skriften kan være kilde til at danne det som Italo Calvino kalder *direkte billeder*. Direkte billeder er billeder, vi selv skaber. Billeder, der bunder i os. Modstykket er *indirekte billeder*, som vi får fra massemedierne, fjernsyn, fotografi, skærmene overalt. Vi tror ikke længere, vi voksne, på vores egen oplevelse af verden. Mange af os tror fx ikke på, at der er sjæl og følelser i fisk eller andre såkaldte «dyr», selvom vi kan se med vore egne øjne, at de ligner os på en prik, strutter af lykke og vrider sig i smerte. Litteraturen må skabe et bånd til menneskets *egen* oplevelse af verden. Den egne erfaring, eller det *egen-oprindelige*, som den danske idéhistoriker Johannes Sløk kaldte det. Menneskets egen oplevelse af verden, som er så uendelig meget værd. Det er smukt, at vi som skabninger i en lang række af slægtsled, kan give erfaring videre til hinanden. Skabelsen leder hele tiden efter måder.

AC: Ser du litteraturen som et felt for undren, der udfordrer afstanden mellem mennesket og omverden, dyret, naturen, jorden? Er det her på grænsen at vi skal bryde igennem til virkeligheden?

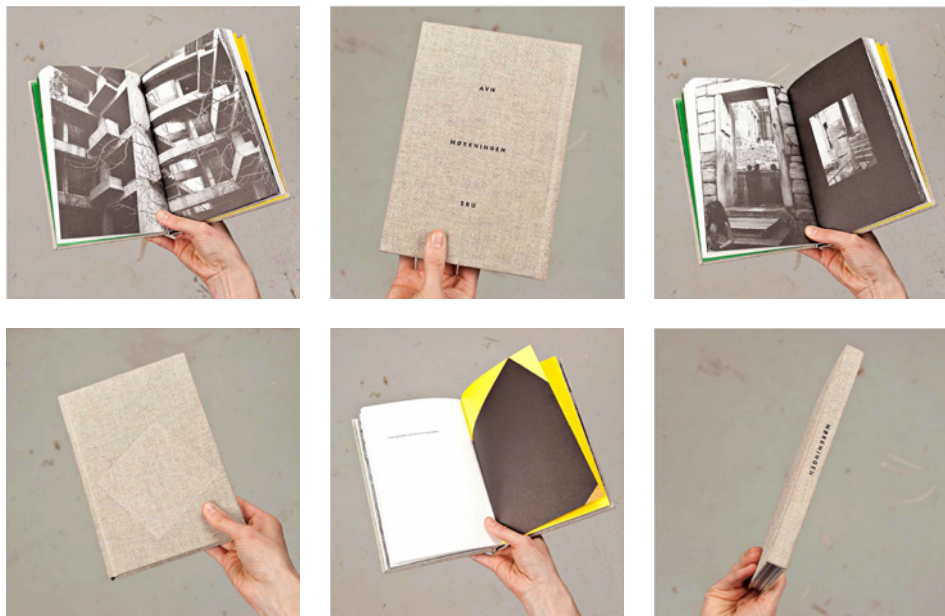
AVH: For mig er der ingen «dyr», ligesom der heller ingen «monstre» er – dette er afgørende – men der er kroppe, et utal af kroppe, skabninger, der alle, alle som en, beder om adgang, om lov til at være en del af verden. «Dyr» er ikke en præcis sproglig betegnelse, eller et værdigt navn, men forbandelse af skabningen, der fratager vedkommende bl.a. sjæl, men også, som hos Heidegger, *verden*. Vi skal hele tiden lære at øve os på, at skænke vores opmærksomhed. Og denne *væren opmærksom* vil gå forrest som en kilde til, og som en slags forbøn for verden. Min opfattelse af virkeligheden, er, at den er noget man vender tilbage til. Der er ingen vold forbundet med det, ingen slåen i stykker af nogen art, men ofte må vi lukke vores øjne for

at se, hvad der er. Vi må kalde skabningen ved navn, så den viser sig for os, træder frem, ikke omvendt, ikke for at skjule den eller dække over den, og det gælder både mennesker, grise, tigre, og ikke mindst ulve.

AC: Man må bevæge sig gennem uvejret siger Peter Handke et sted, og først når vi er minimaliseret som menneske og kommer over tærsklen, da mærker man pludselig hvad livet er. Man må placere sig et sted udenfor, gøre sig modtagelig for en stemme som man ikke ved hvor kommer fra, en stemme som man ikke helt kan gribe og alligevel er jeg gang på gang blevet ramt. Og det er måske også derfor at du på mit spørgsmål der adresserer forskellen på dyr og menneske, svarer, «for mig er der ingen 'dyr' ... men skabninger.»

AVH: Umberto Eco beskriver i et essay om receptionsæstetik, hvordan tegnet, skriften og hele værket, skal aktualiseres, for at være til. Værket er åbent i og med, at det er ufærdigt uden læseren. Denne ufærdighed skal værnes om, for det er den, der giver læseren plads, sætter læseren fri. Redskaber bliver brugt, bliver slidt, bliver fremstillet på ny, bliver uanvendelige, bliver opdaterede og uddaterede gennem brug. Hvis vi kun forstår et værk, som noget der er skabt i tid og rum, kausalt, så forstår vi ingenting. Vi genskaber værkerne med vores liv, med den tid vi bruger på dem. Et værk er, når det bliver brugt, en levende betydning. Vi står i gæld til kulturen på godt og ondt, fordi vi står i gæld til de mennesker, der har levet forud for os. Vi er formet af deres måde at leve på, det er klart. Jeg tror, mere end nogensinde tror jeg, at det gælder om at forblive i gælden. Det er Kierkegaards formulering. Forblive i gælden og dermed huske, hvad der er gået forud, på godt og ondt, huske tilbage for at kunne skue forudsætningerne, de kritiske punkter, overtrædelserne, men også omsorgen, al den kærlighed, der var. Alle de mennesker, som med hele deres liv har elsket så højt, så markant.

AC: Sidste år udgav du bogen *Mørkningen* hvor du sammen med den norske billedkunstner Sveinung Rudjord Unneland i tekst og fotos skaber en slags civilisationshistorisk stemme over sårbarheden. «I kom med lyset I kom med overladtheden og udsathed.» Og sidste sætning i bogen: «Usårligheden var kun en ond drøm.» Sætningen forbinder den enkeltes skæbne om udsathed med en fælleshed. Men jeg læser faktisk også bogen som et forsøg på at vise sårbarhedens skabende forvandling – den forvandler og skaber virkeligheden?

AVH: Sårbarhed og svaghed er let at forsværge. Kunsten kan være med til at give sårbarheden virkelig mening. Da Herkules fx havde udført de tolv arbejder, dræbt hydraen, løven, den røde kæmpe og kæmpens røde hund, da han havde dræbt, kort sagt, alle *de andre*, alle de fundamentalt andre, da han havde «civiliseret» verden, hvad da? Disse arbejder, dette voldsarbejde,

hvad havde det gjort ved Herkules? Herkules begik yderligere tre mord, da han vendte hjem som såret og traumatiseret soldat, men det hører vi sjældent om. Kunsten, skriver Tarkovsky i sin poetik, kan være med til at forberede mennesket på at opleve det gode i verden. Det gode i verden, tænker jeg, er det faktum, at Herkules ikke kunne undgå at blive berørt af de mord, han begik. Han blev smadret, hans hænder begyndte at ryste. Han måtte spørge sig selv: Hvorfor ryster jeg? For han forstod det ikke. Billedet af Herkules har været billedet på styrke. Men ifølge den oprindelige myte, er Herkules også et billede på afmagt, utilstrækkelighed, og frem for alt et billede på *udsathed*. Sårbarheden forvandler ham til guld.

AC: I forlængelse heraf kommer jeg til at tænke på hvad vi i vores tid kan lære af det helt fremmede. Du skriver et sted: «I begyndelsen er drømmen den samme som i enhver skabelsesberetning – de fremmede navngiver

landjorden – de blev rædselsslagne da de indså at de fremmede ikke var guder men mennesker ligesom dem selv for det betød intet udefra kunne stoppe dem.» Rædselsslagen fordi det blev umuligt at få en plads ikke allerede afsat af mennesket. «Kun det absolut fremmede kan belære os», skriver Levinas et sted: «Kun frie mennesker kan være fremmede over for hinanden. Det er netop den frihed der er fælles for dem som adskiller dem.» Hvilken plads afsætter vi og litteraturen i dag til forudsætninger, der ikke er givet med os selv? Og hvad sker der når der for politik og kunst ingen objekter findes, men kun hvad vi selv kan tænke om dem?

AVH: Menneskekroppen kan i dag tjene som udgangspunkt for en gentænkning af, hvad vi skal forstå ved etik og moral, kunst og politik. Det viser sig nemlig, at det i høj grad er andre arter, nemlig bakterier, der konstituerer vore egne «menneskelige» kroppe. At det ikke er «mennesket» selv, der giver mennesket dets enestående status i evolutionen, men derimod det samarbejde, der udvikler og opretholder dette selv, står efterhånden klart. Mennesket er ikke længere «faldet ned i naturen» som en fremmed i verden, men viser sig som en verdensorganisme i sig selv, en superorganisme, der frem for alt må se ind i sig selv, og se ind i sine egne øjne, hvis det vil forstå. Denne proces vil virke helende, tror jeg: Mennesket er en fremmed for sig selv. Mennesket er ikke som det troede, og ikke som det tror. Der er megen tilgivelse i dette, synes jeg. Og megen skønhed.

AC: Hvordan ser du på bogens medie og hvordan ser du litteraturen som redskab til at tænke videre med?

AVH: Litteraturen er, som vore drømme, en privilegeret kilde til erfaring. Og så er det en måde at skabe på. Og skabelse handler aldrig om, hvordan noget var eller er – det er ødelæggende, som Simone Weil skriver i *Tyngden og nåden* (Forlaget Virkelig 2018), kun at se verden,

som den er. Spørgsmålet om skabelse handler om, hvordan noget *må* være, for at *kunne* være. Det handler om at nærme sig forudsætningerne, igen og igen. Vi lærer at se, når vi læser, vi lærer at føle, vi lærer stemninger at kende, gamle, klassiske, storladne, små, og nogle af dem afdæmpede, skrøbelige. Vi *lever* os ind i, og bliver medlevende, medlidende, osv. Bogen viser sig i dag som et medie blandt andre medier, og dette styrker den gevaldigt. Selv har jeg aldrig mødt en stærkere konsol end bogen.

AC: Ser du nye muligheder for litteraturen i et post-digitalt rum? Hvordan ser du fx på muligheden for at bruge byen, landskab, stedssans og vandring til at aktivere litteratur, tænkning, fællesskab og erfaring (eksistens)?

AVH: En kunstner, jeg følger tæt for tiden, amerikanske Camae Ayewa (Moor Mother), sagde det, da hun gæstede Jazzhouse i København forleden: «Fuck activism. Let's activate.» Eller som Sloterdijk skriver i *Eurotaoisme*: Bevægelsen er det store utænkte. For mig bliver det et spørgsmål om, hvordan litteraturen i form af direkte billeder aktiverer steder, historier og mytologier. Det digitale rum er for mig stadig tæt forbundet med glemsel og tidsspilde, bevidstløshed og ufrihed. Jeg keder mig let ved computeren, på internettet, de sociale medier, mm. og undgår det helst. Jeg synes forlag som H Press i Norge og OEI i Sverige har vist, hvordan den veltilrettelagte bog i sig selv fornyer litteraturen. Selvom jeg har arbejdet med forlagsvirksomhed i flere år nu, føler jeg stadig at jeg blot følger andres eksempel. Jeg orienterer mig med andre ord efter noget, der er sket for længe, længe siden. Jeg interesserer mig for, hvordan man kan skabe gode rammer for en bestemt form for læsning og fordybelse, som jeg mener, i sig selv, er med til at gøre folk til bedre mennesker. Jeg tror, at Coil er inde på noget, når de skriver, at overfladiskhed fører til ondskab.⁶

AC: Selv har jeg i en række år været optaget af forholdet mellem skriften og bevægelsen, at skrive alle mulige og umulige steder. At gå omkring, se, lytte, tænke, notere ned, alt sammen i et forsøg på at forstå, ja, men med tiden også simpelthen en måde at leve på, at være i live. At skrive er jo allerede en form for vandring: Man går en tanke frem. Man lytter til en stemme mens man bevæger sig. En samtidighed af skrift og bevægelse der placerer én i et direkte forhold til historien, den lille historie såvel som den store.

AVH: «At lytte til en stemme, mens man bevæger sig.» Det er et smukt billede på det at være menneske. Man bliver talt til.

AC: Du har udgivet den amerikanske maler Agnes Martins *Det uforstyrrede sind*. Her siger hun «at lytte til en stemme en afgørende og livslang proces.» (...) «Et lydigt sind er også et uforstyrret sind.» Ved at gøre sin egen vej til en autoritet bliver ens handlinger virkelige, som hun påpeger. Det er jo en gammel lære. Hvad betyder den for sproget?

AVH: Ja, det er et sprog der har været i brug i flere tusinder af år, og som allerede strømmer i os, som en åre, en ubrydelig åre af livsglæde og livsmod og overnaturlig kærlighed til regnorme og amerikanske præsidenter. Et gammelt sprog, der gør det muligt at genkende verden. For, og dette er også en af Kohns store pointer i *Sjæleblindhed*, den afstand, vi har skabt til virkeligheden på så mange områder, fronter såsom spaltningen mellem himmel og jord, natur og menneske, osv., den er dybt unaturlig. Derfor lider vi kolossalt under den. Alt kød er grønt græs, som der står i Bibelen, og den der ved dette, ja, den behøver slet ikke at tro. Livet fortsætter.

AC: Hvis oplysningstiden forsøgte at forandre verden gennem egen frigørelse af fornuften, ønsker og drømmer mennesket i dag efter

fornuftkritikken og de nye teknologiers indtog, om at forandre verden ved at frigøre livet. Jeg er direkte konfronteret med min skrøbelighed, min udsathed, min krop, det nøgne liv. Ingen sandheder, ingen evigheder. Livet er ikke længere selvfølgeligt. Det bliver nødvendigt at finde en måde at tage ansvar for livet på. Det er ikke nok at være i live, man må også bruge sig selv, sit liv. Man må eksperimentere med sit liv, øve sig på at tænke og leve anderledes. Er det en beskrivelse som du kan genkende fra dit eget virke som kunstner og forlægger? Og kan man se Forlaget Virkelig som et forsøg på at tage ansvar for denne nye situation?

AVH: Det er ikke det færdige værk, eller det enkelte, særskilte værk, men rækken af forsøg det handler om. Hvis man tænker sådan, kan man fortsætte. Man behøver ikke frelse nogen med sit værk! Blot skal man gøre livet muligt igen. Litteraturen er ikke færdig. Velfærdsstaten er ikke færdig. Religionerne er ikke færdige, osv. Det hele bliver formet og formet og formet og formet. Med dette udgangspunkt, kan man deltage. Så behøver man ikke at begå selvmord. Det hele ændrer sig, mens vi ser på det. Endda vore forældres liv, og vore forfædres levned!? De ændrer sig med vore egne liv, heller ikke de er færdige, selvom de er længe døde. Det hele fortsætter og fortsætter, ændrer form, forvandles. Dette er den dybere mening i spørgsmålet om det evige liv. Ja, det er ganske utroligt, men det kan ikke være anderledes. Der er i vores kultur en rædsom dyrkelse af mesterværket, det enlige værk med enorme konsekvenser, geniet, enspænderen, noget, der sker én gang for alle. Men alt dette er jo blændværk fra ende til anden. Bøger, tanker, tænkning, kultur i det hele taget, musik, billedkunst, opstår over lang tid, i kraft af mange menneskeliv, og stammer frem for alt fra mennesker, der har taget noget til sig. Og så ændrer det sig, frem for alt ændrer det sig. Forlaget Virkelig, skriftserien Bestiarium, men også min egen skrivepraksis, især de palimpsest-baserede værker, handler om at

tage noget til sig, tage imod noget, modtage det og tage det med videre, genskabe det, give det fra sig, give det videre, det man elsker, gøre det muligt igen. Hvis bøgerne ikke holder til noget – hvis de fx er limet dårligt i ryggen, ikke syet med tråd, hvis papirkvaliteten ikke holder til noget, hvis de slet og ret smuldrer for øjnene af os – hvad så med eftertiden?

AC: Som reaktion på arbejds-samfundets krise og stigende meningsløshed taler flere om at skabe fællesskaber uden præstation og fortjeneste. Den gamle idé om kommunen er et sted med mere håndværk, faglige fællesskaber, frivillige organisationer mv., et sted hvor man bygger ting sammen og finder andre og måske bedre og smukkere måder at leve og bo på. Ser du Forlaget Virkelig som del af en større bevægelse hvor håndværket vender tilbage som en måde at bearbejde kundskab og erfaringer på? Og hvordan kan vi tænke dette samarbejde mellem litteratur, håndværk og fællesskab?

AVH: Jeg kan faktisk slet ikke forestille mig nogen tænkning uden kulturelt overleverede redskaber, som fx litteratur, teater, billedkunst, film. Jeg kan heller ikke forestille mig nogen følelser, nogen stemninger, nogen lykke eller sorg, nogen vrede, intet overhovedet, faktisk. Uden disse fælles redskaber er der ingen overlevering, og uden overlevering er der intet som helst. Jeg tænker på Virkelig, og min egen

praksis, tror jeg, som en del af en større bevægelse, hvor opmærksomheden omkring hvilke medier, vi bruger, er skærpet. Sloterdijk skriver i *Regler for menneskeparken* at aldrig har spørgsmålet om menneskedannelsen i den grad været et spørgsmål om medier. Hvilke medier, vi tager i brug, men også hvordan, vi bruger dem, og hvad denne brug gør ved os. Hvordan redskaberne mærker os tilbage, former os. Snarere end at lade som om vi bearbejder erfaringer, som vi allerede har gjort os, må vi indse, at vi med disse redskaber, udarbejder selve erfaringerne. Vi kender stort set ikke os selv, vi ved så uendelig lidt, så forsvindende lidt om det hele. Vi må hele tiden spørge, hvad det er, vi oplever. Og vi kan roligt slutte, at der uden bøgerne og musikken, malerierne, fotografierne og filmene, templerne og bedekransene, slet ingen erfaringer ville være for os, at spejle os i og bygge videre på. For mig starter og slutter det hele ved læsningen. Jeg håber, at jeg kan blive ved med at læse. Det er primært i kraft af læsningen – gamle tekster, ældgamle, og indimellem også helt nye – at verden igen og igen bliver tilgængelig for os. Vore liv er etiske eller ikke, når de følger fastsatte regler eller moralske dogmer, men når de er i spil, lader de sig inspirere og tør prøve på at genskabe det, de elsker. Hvis eksempelvis Virkelig overhovedet kan sige at være noget, så er det kun i kraft af alle de mennesker, der deltager med deres egne liv, deres livsbevægelse, og giver redskaberne, tomme, ligegyldige i sig selv, virkelig mening.

NOTER

- 1 Ursula Le Guin, *Akaciefrøenes forfatter*, oversat af Karsten Sand Iversen, Forlaget Virkelig, København, 2016, s. 16, s. 12.
- 2 Eduardo Kohn, *Sjæleblindhed*, oversat af Sofie Isager Ahl, Forlaget Virkelig, København., 2016, s. 29.
- 3 *Ibid.*, s. 66.
- 4 *Ibid.*, s. 63.
- 5 *Ibid.*, s. 71.
- 6 Coil var en engelsk eksperimenterende musikgruppe dannet i 1982 af John Balance – senere krediteret som «Jhonn Balance» – og hans livspartner og tidligere Throbbing Gristle medlem Peter Christopherson, aka «Sleazy».